

BUXORO VILOYATIDA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHNING TASHKILIIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Vafoyeva Mahliyyo Jamshidovna

Annotatsiya. Maqolada Buxoro viloyatida yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonlarini boshqarishning institutsional va iqtisodiy asoslari tadqiq etilgan. O'zbekistonda 2019–2030 yillarga mo'ljallangan “yashil” iqtisodiyot strategiyasi, 2030 yilgacha “yashil” o'sish dasturi, “O'zbekiston – 2030” strategiyasi, 2025 yilgi davlat dasturi hamda 2025 yilda taqdim etilgan NDC 3.0 doirasidagi yangi iqlim majburiyatlari hududiy boshqaruv nuqtai nazaridan tizimlashtirilgan. Buxoro viloyatining 2025–2026 yillardagi iqtisodiy dinamikasi, investitsiya faolligi va qayta tiklanuvchi energiya loyihalari tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida hududiy “yashil transformatsiya”ni muvofiqlashtiruvchi kengash, loyiha ofisi, “yashil byudjet” belgilash amaliyoti, tumanlar kesimida yashil pasportlar, raqamli monitoring va MRV tizimi hamda davlat–xususiy sheriklikka asoslangan moliyaviy mexanizmlardan iborat integratsiyalashgan boshqaruv modeli taklif etilgan. Takliflar hududning resurs samaradorligini oshirish, investitsiya risklarini pasaytirish va iqtisodiy o'sishni ekologik barqarorlik bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, hududiy rivojlanish, boshqaruv mexanizmi, yashil transformatsiya, resurs samaradorligi, yashil byudjet, MRV, Buxoro viloyati.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМОВ ПЕРЕХОДА К ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ В БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация. В статье исследованы институциональные и экономические основы управления переходом к зеленой экономике в Бухарской области. Систематизированы национальные стратегические документы, актуальные климатические обязательства и современные инструменты зеленого финансирования. На основе статистики 2025–2026 гг. предложена интегрированная региональная модель управления, включающая координационный совет, проектный офис, маркировку зеленых бюджетных расходов, районные зеленые паспорта, цифровой мониторинг и MRV.

Ключевые слова: зеленая экономика, региональное развитие, управление, зеленые инвестиции, ресурсная эффективность, Бухарская область.

IMPROVING ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS FOR THE TRANSITION TO A GREEN ECONOMY IN BUKHARA REGION

Abstract. The article examines institutional and economic mechanisms for managing the transition to a green economy in Bukhara Region. National green-transition strategies, updated climate commitments and recent regional statistics are systematized. An integrated governance model is proposed, combining a regional Green Transformation Council, a project office, green budget tagging, district green passports, digital monitoring and MRV, and public–private financing instruments.

Keywords: green economy, regional development, governance mechanism, green transition, green finance, resource efficiency, Bukhara Region.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida iqlim o'zgarishi, suv va energiya resurslariga bosimning ortishi, xomashyo narxlarining o'zgaruvchanligi hamda ekologik talablarning kuchayishi iqtisodiy o'sish modellarini qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda. “Yashil iqtisodiyot” kontseptsiyasi bu jarayonda faqat ekologik siyosat emas, balki ishlab chiqarish samaradorligi, investitsiya siyosati, innovatsiya, mehnat bozori va hududiy boshqaruvni yagona tizimga birlashtiruvchi rivojlanish modeli sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, tabiiy resurslardan intensiv foydalaniladigan, sanoat va qishloq xo'jaligi bir vaqtda yuqori ulushga ega bo'lgan hududlarda yashil transformatsiyani boshqarish masalasi strategik ahamiyat kasb etadi.

Buxoro viloyati iqtisodiyoti neft-gazni qayta ishlash, sanoat, qurilish, qishloq xo'jaligi, transport, turizm va xizmatlar sohalarining o'zaro bog'liqligi bilan tavsiflanadi. Viloyat iqlim jihatidan quruq hududga mansub bo'lib, suv resurslaridan samarali foydalanish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va atmosferaga chiqarilmalarni qisqartirish masalalari iqtisodiy rivojlanishning sifat ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir etadi. Shu bilan birga, yuqori quyosh radiatsiyasi, keng hudud, shamol energetikasi salohiyati va qayta tiklanuvchi energiyaga yo'naltirilayotgan yirik investitsiyalar viloyat uchun yangi o'sish nuqtalarini shakllantirmoqda.

O'zbekistonda “yashil” iqtisodiyotga o'tishning huquqiy asosi 2019 yil 4 oktyabrdagi PQ-4477-son qaror bilan tasdiqlangan 2019–2030 yillarga mo'ljallangan strategiya bilan mustahkamlandi [1]. 2022 yil 2 dekabrdagi PQ-436-son qaror esa 2030 yilgacha “yashil” iqtisodiyotga o'tish va “yashil” o'sishni ta'minlash dasturini, tarmoqlar va hududlar kesimida monitoring va baholash mexanizmlarini belgilab berdi [2]. 2025 yilda “Atrof-muhitni asrash va yashil iqtisodiyot yili” doirasida qabul qilingan davlat dasturi resurs tejamkorligi, qayta tiklanuvchi energetika, dekarbonizatsiya va hududlararo muvofiqlashtirishni ustuvor vazifa sifatida belgiladi [3]. 2025 yil noyabrida taqdim etilgan NDC 3.0 hujjatida O'zbekiston 2035 yilgacha

YAIM birligiga to'g'ri keladigan issiqxona gazlari chiqarilmalari intensivligini 2010 yilga nisbatan 50 foizga kamaytirish majburiyatini oldi [4].

Mazkur maqolaning maqsadi — Buxoro viloyatida yashil iqtisodiyotga o'tishni boshqarishning mavjud tashkiliy-iqtisodiy muhitini baholash va hududiy barqaror rivojlanishni ta'minlaydigan integratsiyalashgan boshqaruv mexanizmini ishlab chiqishdan iborat.

TADQIQOT MATERIALLARI VA USULLARI

Tadqiqotda tizimli tahlil, institutsional tahlil, statistik qiyoslash, dinamik tahlil, mantiqiy modellash va stsenariy yondashuv usullaridan foydalanildi. Axborot bazasini O'zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyot bo'yicha strategik hujjatlari, Buxoro viloyati statistika boshqarmasining 2025–2026 yillarga oid ochiq ma'lumotlari, Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda Ekologiya sohasidagi rasmiy axborotlar, BMT Taraqqiyot dasturi, Jahon banki va OECDning yashil moliya, iqlim va barqaror infratuzilma bo'yicha hisobotlari tashkil etdi [5–9].

Tahlilda “tashkiliy-iqtisodiy mexanizm” tushunchasi vakolat va mas'uliyatlarni taqsimlash, rejalashtirish, moliyalashtirish, rag'batlantirish, loyihalarni saralash, ma'lumot almashinuvi, monitoring va natijalarni baholash institutlarining o'zaro bog'langan tizimi sifatida qabul qilindi. Shu sababli taklif etilayotgan model faqat ma'muriy tuzilmani emas, balki moliyaviy va bozor instrumentlari, raqamli monitoring hamda hisobdorlik bloklarini ham qamrab oladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Buxoro viloyatining 2025 yil yakunlari hududda iqtisodiy faollik yuqori ekanini ko'rsatadi. Yalpi hududiy mahsulot 86 608,1 mlrd so'mni tashkil etib, 2024 yilga nisbatan 7,2 foizga o'sdi; sanoat mahsuloti 53 490,1 mlrd so'm, qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi mahsuloti 48 312,9 mlrd so'm, xizmatlar hajmi 42 659,2 mlrd so'mni tashkil etdi. Asosiy kapitalga investitsiyalar 42 916,0 mlrd so'mga yetdi. 2026 yil yanvar–iyun holatida esa YAHM o'sishi 108,8 foiz, sanoat 108,2 foiz va asosiy kapitalga investitsiyalar 111,2 foizni tashkil etgan [10–12]. Bu dinamika yashil transformatsiya uchun moliyaviy va ishlab chiqarish bazasi mavjudligini ko'rsatadi, biroq investitsiyalarning ekologik sifati va resurs samaradorligi alohida boshqaruvni talab qiladi.

Ko'rsatkich	2025 yil	O'sish sur'ati, %
Yalpi hududiy mahsulot, mlrd so'm	86 608,1	107,2
Sanoat mahsuloti, mlrd so'm	53 490,1	107,1
Qishloq, o'rmon va baliqchilik, mlrd so'm	48 312,9	104,3
Asosiy kapitalga investitsiyalar, mlrd so'm	42 916,0	80,6
Xizmatlar, mlrd so'm	42 659,2	114,0
Eksport, mln AQSH doll.	414,0	132,8
Import, mln AQSH doll.	1 272,7	125,6

Manba: Buxoro viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi [10].

Viloyatda qayta tiklanuvchi energetika loyihalarining kengayishi yashil iqtisodiyotga o'tishning eng ko'rinadigan yo'nalishidir. 2025 yil dekabrda Olot tumanida 250 MVt quyosh fotoelektr stantsiyasi va 63 MVt energiya saqlash tizimi qurilishi boshlangani, G'ijduvon va Peshku tumanlarida jami 1052 MVt shamol elektr stantsiyasi ishga tushirilgani hamda G'ijduvonda yana 300 MVt shamol loyihasi qurilishi boshlangani rasman ma'lum qilindi [13]. Shu bilan birga, G'ijduvon tumanida 500 MVt quvvatli "Voltalia" gibril quyosh-shamol loyihasi bo'yicha jamoatchilik eshituvlari o'tkazilgan [14]. Bunday loyihalar hududning energiya balansi, bandlik, infratuzilma va mahalliy byudjet daromadlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, ammo ularni yagona hududiy strategiya bilan bog'lash muhim.

Hozirgi sharoitda asosiy muammo "yashil" loyihalarning ko'payishi emas, ularni hududiy maqsadlar bilan muvofiqlashtirishdir. Energetikadagi investitsiya suvdan foydalanish samaradorligi, sanoatda energomenejment, chiqindilarni qayta ishlash, shaharlarda yashil infratuzilma va qishloq xo'jaligida iqlimga mos texnologiyalar bilan parallel rivojlanmasa, iqtisodiy o'sishning ekologik samarasi cheklangan bo'lib qoladi. Jahon banki O'zbekiston iqtisodiyotini energiya va resurs intensivligi yuqori iqtisodiyotlar qatorida baholab, suv tanqisligi, issiqlik to'lqinlari va qurg'oqchilikka moslashishni rivojlanish siyosati bilan birga olib borish zarurligini ta'kidlaydi [7].

Tashkiliy nuqtai nazardan yashil iqtisodiyot ko'p tarmoqli bo'lgani uchun vakolatlarning tarqoqligi koordinatsiya xarajatlarini oshiradi. Masalan, energiya samaradorligi, suv ta'minoti, chiqindi, transport, qurilish va investitsiyalar turli tashkilotlar vakolatida. Ularning har biri alohida reja va hisobot shakliga ega bo'lsa, hudud bo'yicha yagona natija — resurs tejamkorligi, chiqarilmalar kamayishi va aholi farovonligi — to'liq baholanmaydi. Shu sababli Buxoro viloyati uchun "maqsad-

loyiha–moliya–monitoring” zanjiriga asoslangan vertikal va gorizontal muvofiqlashtirish mexanizmi zarur.

TAKLIF ETILAYOTGAN INTEGRATSIYALASHGAN BOSHQARUV MODELI

Taklif etilayotgan modelning institutsional yadrosi viloyat hokimligi huzurida doimiy faoliyat yurituvchi “Yashil transformatsiya va barqaror rivojlanish kengashi” bo‘lishi mumkin. Kengash strategik ustuvorliklarni belgilaydi, tarmoqlar va tumanlar ko‘rsatkichlarini kelishadi hamda yirik investitsiya loyihalarining hududiy ekologik-iqtisodiy ta’sirini ko‘rib chiqadi. Kengash huzurida kichik, professional “Yashil loyihalar ofisi” tashkil etilib, u loyihalar portfelini tayyorlash, texnik-iqtisodiy asoslarni takomillashtirish, xalqaro moliya institutlari bilan ishlash, yashil taksonomiya bo‘yicha saralash va natija indikatorlarini monitoring qilish vazifalarini bajaradi.

Blok	Asosiy instrument	Kutiladigan natija
Strategik boshqaruv	Yashil transformatsiya kengashi, 2030 hududiy yo‘l xaritasi	Tarmoq va tumanlar maqsadlarining uyg‘unligi
Loyihalarni boshqarish	Yashil loyihalar ofisi va yagona loyiha portfeli	Investitsiyaga tayyor, asoslangan loyihalar soni oshadi
Byudjet	Yashil byudjet belgilash va iqlim xarajatlarini tasniflash	Byudjet mablag‘larining ekologik natijasi ko‘rinadi
Moliya	DXSH, yashil kredit, ESCO, lizing, aralash moliyalashtirish	Xususiy kapitalni jalb qilish va riskni taqsimlash
Ma’lumot	Tumanlar yashil pasporti, GIS va raqamli dashboard	Real vaqtga yaqin monitoring va ochiqlik
MRV	Energiya, suv, chiqindi va chiqarilmalar bo‘yicha o‘lchash–hisobot–tekshirish	Natijalarni solishtirish va xalqaro moliya talablariga moslik

Modelning iqtisodiy qismi investitsiyalarning “yashil” sifatini oshirishga qaratilgan. 2023 yilda tasdiqlangan Milliy “yashil” iqtisodiyot taksonomiyasi moliyalashtiriladigan loyihalarni ekologik jihatdan tasniflash uchun yagona mezon beradi [15]. Buxoro viloyatida davlat ko‘magi, bank kreditlari yoki DXSH asosida amalga oshirilayotgan yirik loyihalarni mazkur taksonomiyaga muvofiq skrining qilish orqali “yashil” degan nomning mazmunan asoslanganligi ta’minlanadi. Bu investorlar uchun axborot asimmetriyasini kamaytiradi va “greenwashing” xavfini cheklaydi.

Ikkinchi muhim instrument — “yashil byudjet” belgilash. 2026 yilda BMT Taraqqiyot dasturi va Iqtisodiyot va moliya vazirligi 2025 yil byudjet ijrosi asosida Yashil va BRM byudjet teglash metodologiyasini sinovdan o‘tkazganini ma’lum qildi

[16]. Bu yondashuvni hududiy darajaga moslashtirish Buxoro viloyati byudjetida suv tejamkorligi, energiya samaradorligi, yashil hududlar, chiqindilar, ekologik transport va iqlimga moslashuv xarajatlarini alohida kuzatish imkonini beradi.

Uchinchi yo'nalish — natijaga bog'langan rag'batlantirish. Korxona va tashkilotlarga imtiyoz yoki moliyaviy ko'mak faqat uskuna sotib olish faktiga emas, balki energiya sarfining kamayishi, suv tejaliishi, qayta ishlangan chiqindi ulushi yoki CO₂ ekvivalentda chiqarilmalar qisqarishi kabi o'lchanadigan natijalarga bog'lanishi maqsadga muvofiq. Bu yerda ESCO shartnomalari, energiya auditi, "yashil" lizing va samaraga bog'langan kredit liniyalari samarali mexanizm bo'lishi mumkin.

To'rtinchi yo'nalish — tumanlar kesimida "yashil pasport" joriy etish. Pasport har bir hududda energiya iste'moli, qayta tiklanuvchi energiya, suv olish va yo'qotishlar, tomchilatib sug'orish, chiqindi hosil bo'lishi va qayta ishlanishi, yashil hududlar, havo sifati, yashil investitsiyalar va yashil ish o'rinlari bo'yicha asosiy ko'rsatkichlarni qamrab oladi. Bu ma'lumotlar GIS bilan integratsiya qilinsa, resurslar va ekologik bosimning makon bo'yicha taqsimoti aniq ko'rinadi.

Beshinchi yo'nalish — jamoatchilik va biznes ishtirokini institutsionallashtirish. Yashil transformatsiya faqat davlat organlari qarori bilan amalga oshmaydi. Tadbirkorlar, banklar, universitetlar, mahalla institutlari va nodavlat tashkilotlari investitsiya loyihalarini shakllantirish hamda natijalarni muhokama qilishda ishtirok etishi zarur. Bu, ayniqsa, yirik energetika, chiqindi va suv infratuzilmasi loyihalari uchun ijtimoiy qabul qilinishi va mahalliy manfaatlarni hisobga olish nuqtai nazaridan muhim.

IQTISODIY SAMARADORLIKNI BAHOLASH YO'NALISHLARI

Taklif etilayotgan mexanizm samaradorligini faqat YAHM o'sishi bilan baholash yetarli emas. Hududiy boshqaruv uchun kamida to'rt turdagi natijani bir vaqtda kuzatish zarur: (1) iqtisodiy — investitsiya, ishlab chiqarish xarajatlari, yangi ish o'rinlari; (2) resurs — energiya va suv sarfi intensivligi; (3) ekologik — chiqarilmalar, chiqindi va yer degradatsiyasi; (4) institutsional — yashil byudjet ulushi, taksonomiya bo'yicha saralangan loyihalar va ochiq ma'lumotlar qamrovi. Shu holdagina "yashil iqtisodiyot" hududiy rivojlanishning o'lchanadigan qismiga aylanadi.

Masalan, yirik sanoat korxonasida energiya samaradorligi loyihasini baholashda oddiy moliyaviy qaytish muddati bilan bir qatorda tejalgan kVt·soat, kamaygan gaz iste'moli, CO₂ ekvivalentda chiqarilmalar, ishlab chiqarish tannarxi va ishonchlilik ko'rsatkichlari hisoblanishi lozim. Qishloq xo'jaligida esa investitsiya samarasi hosildorlikning o'sishi bilan birga 1 tonna mahsulotga sarflangan suv miqdori va tuproq holati orqali baholanishi kerak. Bu yondashuv hududda investitsiya qarorlarini resurs samaradorligiga yo'naltiradi.

XULOSA

Buxoro viloyatida yashil iqtisodiyotga o'tish uchun iqtisodiy baza, investitsiya faolligi va qayta tiklanuvchi energetika bo'yicha katta loyiha portfeli shakllanmoqda. Biroq barqaror hududiy natijaga erishish uchun alohida loyihalarni ko'paytirishdan institutsional integratsiyaga o'tish talab etiladi.

Tadqiqot natijasida viloyat darajasida Yashil transformatsiya va barqaror rivojlanish kengashi, Yashil loyihalar ofisi, tumanlar yashil pasporti, yashil byudjet belgilash, Milliy yashil taksonomiya asosida loyihalarni saralash va raqamli MRV tizimini birlashtiruvchi tashkiliy-iqtisodiy mexanizm taklif etildi. Ushbu mexanizm resurs tejamkorligi, investitsiya shaffofligi va tarmoqlararo muvofiqlashtirishni kuchaytirib, YAHM o'sishini ekologik sifat ko'rsatkichlari bilan bog'lash imkonini beradi.

Keyingi tadqiqotlarda taklif etilgan modelni Buxoro viloyati tumanlari kesimida pilot sinovdan o'tkazish, yashil indikatorlar bazasini shakllantirish va investitsiya loyihalarining iqtisodiy-ekologik multiplikativ ta'sirini ekonometrik usullarda baholash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 4 oktyabrdagi PQ-4477-son qarori. "2019–2030 yillar davrida O'zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida". Lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 2 dekabrdagi PQ-436-son qarori. "2030 yilgacha O'zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida". Lex.uz.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 30 yanvardagi PF-16-son farmoni. "O'zbekiston – 2030" strategiyasini "Atrof-muhitni asrash va «yashil iqtisodiyot» yilida amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida".
4. UNFCCC. Updated Nationally Determined Contribution of the Republic of Uzbekistan (NDC 3.0) for the period up to 2035. Tashkent, 2025.
5. UNDP. Green Development Finance Assessment for the Republic of Uzbekistan. 2025.
6. UNDP. Report on integration of climate and green priorities into the strategic planning and budgetary process in Uzbekistan. 2026.
7. World Bank. Uzbekistan Country Climate and Development Report. Washington, DC.
8. OECD. Accelerating Sustainable Infrastructure Investments: Uzbekistan. 2026.
9. UNDP. Environment and Climate Action in Uzbekistan. Official country programme materials.

10. Buxoro viloyati statistika boshqarmasi. “O‘zbekiston Respublikasi va Buxoro viloyatining 2025 yil yanvar–dekabr oylari asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlari”. 2026.
11. Buxoro viloyati statistika boshqarmasi. “Buxoro viloyatida yalpi hududiy mahsulot hajmi qanchaga yetdi?” 02.02.2026.
12. Buxoro viloyati statistika boshqarmasi. “Buxoro viloyati raqamlarda”, 2026 yil yanvar–iyun holati.
13. Buxoro viloyati hokimligi. “Olotda 250 MVt quyosh fotoelektr stantsiyasi va 63 MVt energiya saqlash tizimi qurilishi boshlandi”. 05.12.2025.
14. Ekologik ekspertiza markazi. “Buxoro viloyatida yirik qayta tiklanuvchi energiya loyihasi: jamoatchilik muhokamasi o‘tkazildi”. 30.12.2025.
15. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023 yil 25 oktyabrdagi qarori bilan tasdiqlangan Milliy “yashil” iqtisodiyot taksonomiyasi.
16. UNDP Uzbekistan. “Integrating SDGs and Green Priorities into Public Financial Management in Uzbekistan”. 23.06.2026.